

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS

2003 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2003

1

VILNIUS 2004

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2003

1

VILNIUS 2004

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS

Lenkijos MA istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milervilio universitetas

Redakcinės kolegijos adresas:

Kražių g. 5, 01108 Vilnius

<http://www.istorija.lt>

Metodinės paieškos

MICHAEL B O R G O L T E

EUROPOS LYGINAMOSIOS MEDIEVISTIKOS BŪKLĖ IR PERSPEKTYVOS

Norėčiau širdingai padėkoti už pakvietimą atvykti į Vilnių*. Jūs suteikėte man progą kalbėti tema, mane nepaprastai dominančia jau gerus penketą metų. Be to, ši tema, mano nuomone, turėtų rūpėti visiems, tyrinėjantiems viduramžių istoriją¹. 1998 m. Berlyno Humboltų universitete įkūrėme Viduramžių Europos lyginamosios istorijos institutą, kuriame nuo to laiko surengėme ne vieną Europos istorijai skirtą tarptautinę ir tarpdisciplininę konferenciją bei simpoziumą², globojame atvykusius užsienio mokslininkus, o savo siekius įgyvendiname specialioje knygų serijoje. Šiandien norėčiau pamėginti apibendrinti šios įvairialypės veiklos rezultatus. Kartu pasiremsiu patirtimi, kurios pasisėmiau rašydamas lyginamąją Europos brandžiųjų viduramžių (taigi laikotarpio tarp 1050 ir 1250 m.) istoriją, neseniai išleistą Vokietijoje³.

* Straipsnis parengtas pagal pranešimą, skaitytą Lietuvos istorijos institute 2002 m. gegužės 9 d.

¹ Naujausi darbai šia tema: M. B o r g o l t e, *Mediävistik als vergleichende Geschichte Europas, Mediävistik im 21. Jahrhundert*, hrsg. von H.-W. Goetz und J. Jarnut (rengiamas spaudai); M. B o r g o l t e, *Die Komposition Europas, Enzyklopädie des Mittelalters*, hrsg. von G. Melville (rengiamas spaudai).

² Pvz., *Polen und Deutschland vor tausend Jahren. Die Berliner Tagung zum „Akt von Gnesen“ (Europa im Mittelalter. Abhandlungen und Beiträge zur historischen Komparatistik Bd. 5)*, hrsg. von M. Borgolte, Berlin, 2002; *Unaufhebbare Pluralität der Kulturen? Zur Dekonstruktion und Konstruktion des mittelalterlichen Europa (Historische Zeitschrift. Beihefte NF Bd. 32)*, hrsg. von M. Borgolte, München, 2001.

³ M. B o r g o l t e, *Europa entdeckt seine Vielfalt 1050–1250 (Handbuch der Geschichte Europas Bd. 3)*, Stuttgart, 2002.

Pirmasis iš trijų čia aptarsimų klausimų skambėtų taip: kam apskritai reikalinga lyginamoji viduramžių istorija ir kodėl europinė, o ne, tarkim, universali komparatyvistika?

Pirmojo kolokviumo, surengto 1999 m. rudenį, skirto lyginamosios istorijos teorijai ir praktikai tautinėse istoriografijose aptarti, metu vienas kolega iš Jungtinių Amerikos Valstijų mūsų projekto atžvilgiu išdėstė nemažai kritinių pastabų⁴. Patricas Geary mums priminė, kad istorinė komparatyvistika JAV tapo aktuali dar aštuntajame dešimtmetyje. Tuo metu tai buvo daugiausia liberalių ir opoziciškai nusiteikusių istorikų, propagavusių į teoriją orientuotą kultūros ir socialinę istoriją ir susidūrusių su atviru konservatyvių kolegų nepritarimu, sumanymas. Šie jautėsi įsipareigoję ginti pažinimą ir patirtį, sukauptą tyrinėjant istorinius ypatumus, nuo vis stiprėjančios komparatyvistinės tendencijos viską apibendrinti. Šiuo metu, kaip pastebėjo P. Geary, prie šio senojo argumento prisidėjo dar vienas svarus prieštara-vimas: lyginamiesiems istoriniams tyrinėjimams prikišama tendencija reliatyvizuoti ir trivializuoti praeities blogybes. Antai teigiama, kad palyginimas neišvengiamai suniveliuos ir sumenkins nacionalsocializmo nusikaltimų išskirtinumą. Tiesa, pats P. Geary pasisakė už lyginamuosius istorijos tyrimus, tačiau globaliniuose universalios istoriografijos rėmuose. Jis papasakojo apie vieną tarptautinį projektą, skirtą Japonijos, Kinijos ir europinių viduramžių dvaro kultūroms tirti, kuriame pats dalyvavo.

Pažymėtina, kad šis P. Geary pasirinkimas atitiko kai kurių kitų tyrinėtojų, dirbančių mūsų kontinento pakraščiuose arba už jo ribų, supratimą. Vienas anglų medievistas, kaip ir amerikietis, taip pat domėjosi palyginimu labiau universaliuose nei europiniuose rėmuose; jis tyrinėjo santuokos teisės normas Vakarų Europos kanonų teisėje, islame ir induizme⁵. Kitas jaunas Izraelio mokslininkas lygino apie 800 metus Bagdade gyvavusią Abasidų dvaro kultūrą su XII a. Prancūzijos dvaro kultūra⁶; taigi čia sutinkame ne tik transkultūrinį, bet ir diachroninį palyginimą. Ir pagaliau viena rusų istorikė ėmėsi tirti krikščionių ir musulmonų santykius per suvokimo istorijos prizmę⁷.

Manau, kad P. Geary pastabas, kurias jis iš dalies tik referavo, galima nesunkiai atremti⁸. Jeigu istorija kaip mokslas nori susitelkti ties atskirybės pažinimu, jis tai

⁴ P. J. G e a r y, Vergleichende Geschichte und sozialwissenschaftliche Theorie, *Das europäische Mittelalter im Spannungsbogen des Vergleichs. Zwanzig internationale Beiträge zu Praxis, Problemen und Perspektiven der historischen Komparatistik (Europa im Mittelalter. Abhandlungen und Beiträge zur historischen Komparatistik Bd. 1)*, hrsg. von M. Borgolte, Berlin, 2001, S. 29–38.

⁵ D. L. d'A v r a y, Comparative History of the Medieval Church's Marriage System, ten pat, p. 209–221.

⁶ G. A l g a z i, Hofkulturen im Vergleich. 'Liebe' bei den frühen Abbasiden, ten pat, p. 187–196.

⁷ S. L u c h i t s k a j a, Les idoles musulmanes. Images et réalités, ten pat, p. 283–298.

⁸ Apie tai plačiau žr.: M. B o r g o l t e, Mediävistik als vergleichende Geschichte Europas; F. R e x r o t h, Der Vergleich in der Erforschung des europäischen Mittelalters. Versuch eines Restümees, *Das europäische Mittelalter...*, S. 371–374.

gali padaryti tik palyginimo keliu; juk kaip kitaip tas ypatybes apčiuopti? Taigi nėra teisinga tvirtinti, kad komparatyvistikos užduotis yra bendrybių pažinimas ar juo labiau istorijos dėsnių nustatymas. Lyginamieji istorijos tyrimai gali ir turi apimti vienu metu šiuos abu polius: prisidėti prie geresnio individualių dalykų pažinimo ir kartu nustatyti galimas bendrųjų sprendinių ribas. Ši dvejopa lyginamųjų tyrimų nauda leidžia taip pat atremti tvirtinimus, esą komparatyvistika skatina etinį indiferentiškumą. Kritikai neturėtų pamiršti, kad palyginimas tėra analitinis metodas su dideliu pažintiniu potencialu; tuo tarpu vertybių klausimas gali būti siejamas tik su tikslų nustatymu, kuriems tas metodas gali padėti, o taip pat su jo pagalba gaunamomis išvadomis, išeinančiomis už mokslo ribų. Tačiau juk kiekvienas istorijos mokslas, suvokiantis save kaip tyrimą, neišvengiamai patiria reliatyvizmo tendenciją⁹. Savaiame suprantama, kad tezių, įrodinėjimo ir naujų tezių formulavimo mechanizme kiekvieno sprendimo teisingumas yra reliatyvus dalykas, sąlygotas jo paties prielaidų. Hipotezės yra vienintelė mokslinės tiesos rūšis. Tačiau, kaip istorikai gerai žino, pačios vertybės yra istoriškai sąlygotos, t. y. jos atsirado tam tikromis ypatingomis istorinėmis aplinkybėmis, todėl jų galiojimas nėra nepriklausomas nuo laiko tėkmės ir kaskart reikalauja naujo žmonių ir žmonių grupių pritarimo¹⁰. Socialinių mokslų tradicijoje dirbantys istorikai, kurie iš tikrųjų savo empiriniuose tyrinėjimuose mielai naudojami lyginamojo metodo instrumentarijumi, dažnai linksta savo rezultatus traktuoti tarsi vertybiškai neutralius ir atsiriboti nuo istoriografijos, keliančios istorijos mokslui kritines užduotis¹¹. Vis dėlto ši neopozityvistinė laikysena mums negali daug padėti. Mat kaip tik lyginamuosiuose istorijos tyrimuose vertybiniai klausimai turi būti keliami ir į juos turi būti atsakoma¹².

Metodologiškai nėra įmanoma nustatyti esminių skirtumų tarp lyginimo pasauliniuose ir europiniuose rėmuose. Pirmuoju istorinio tyrimo tipo atveju paprastai vienas koks nors europinės kultūros fenomenas siejamas su atitinkamais neeuropinių visuomenių reiškiniiais¹³. Bet toks transkultūrinis palyginimas aktualus ir Europos

⁹ O. G. O e x l e, *Geschichtswissenschaft im Zeichen des Historismus. Studien zu Problemgeschichten der Moderne (Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft Bd. 116)*, Göttingen, 1996, passim.

¹⁰ Žr. ten pat, p. 84 ir t. Plg. taip pat: J. F r i e d, *Die Aktualität des Mittelalters. Gegen die Überheblichkeit unserer Wissensgesellschaft*, Stuttgart, 2002, S. 9.

¹¹ Plg. F. R e x r o t h, min. veik., p. 373.

¹² Plg. M. B o r g o l t e, *Europäische Geschichte. Modelle und Aufgaben vergleichender Historiographie, Die „Blüte“ der Staaten des östlichen Europa im 14. Jahrhundert*, hrsg. von M. Löwener (rengiamas spaudai).

¹³ Plg. J. O s t e r h a m m e l, *Transkulturell vergleichende Geschichtswissenschaft, Geschichte und Vergleich. Ansätze und Ergebnisse international vergleichender Geschichtsschreibung*, hrsg. von H.-G. Haupt und J. Kocka, Frankfurt am Main-New York, 1996, S. 271–313.

rėmuose, jei tyrimas neapsiriboja katalikiškąja Europos dalimi¹⁴. Tokie klausimai, kaip monarchija ir bajorija, valstybių formavimasis, miestų fenomenas, agrarinė struktūra ir kolonizacija, prekyba ir komunikacija, švietimas, mokslas ir religinė praktika, taigi iš esmės klausimai iš visų gyvenimo sričių¹⁵, apsiribojant vien tik Europa, gali būti keliami ir kalbant apie lotyniškus Vakarų ir stačiatikiškus Rytus, musulmoniškus paribius Ispanijoje ir Pietų Italijoje, o taip pat iš dalies ir žydus bei jų diasporą. Tačiau Bizantija, islamo pasaulis ir judaizmas viduramžiais, kaip žinia, neišsitemo Europos sienose, o savo centrus iš dalies turėjo net Azijoje ir Afrikoje¹⁶. Todėl norintis transkultūriškai tirti Europos istoriją, negali vadovautis geografine Europos samprata. Bet kaip ir universaliosios istorijos rėmuose dirbančiam komparatyvistui, šiam tyrinėtojiui iškyta viena problema: kiek jo interkultūrinė kompetencija ir kalbos žinios leidžia atlikti savarankiškus tyrimus, ar jis vis dėlto yra priverstas apsiriboti lyginamuoju apibendrinimu ir jam prieinamų specialiųjų istoriografijų kritika. Tos pačios kultūros rėmuose dirbančio komparatyvisto situacija atrodytų palankesnė, tačiau iš esmės ir ji mažai kuo skiriasi. Mat istorijos mokslams jau nuo XIX a. charakteringas tautinių istoriografijų atsiskyrimas ir aukštas dalykinės specializacijos lygis, be kita ko, sąlygojo ir tai, kad net ir Vakarų medievistai sunkiai bepajėgia aprėpti daugiau nei dviejų šalių istorinę medžiagą.

Taigi pasirinkimas tarp universalios ir europinio palyginimo vargu ar gali būti matuojamas pažinimo naudos matais, šį pasirinkimą gali nulemti tik vertybinis sprendimas. Lyginimas visuotinės istorijos rėmuose gali vykti asimetriškai, o su juo pagalba gali būti siekiama išnagrinėti ypatingą Vakarų Europos vertę ir tokiu būdu pagrįsti pasaulio europeizacijos tendenciją. Kita vertus, palyginimas, priešingai, gali padėti deklaruoti neeuropinių kultūrų savitą reikšmę ir kritikuoti tariamai neišvengiamą modernizaciją. Taip pat ir lyginimas Europos kontekste gali padėti tam tikros europinės kultūros, pavyzdžiui, krikščioniškosios Europos tapatumui ir patvarumui sustiprinti, arba, priešingai, gali prisidėti prie naujos kontinento ir jo gyventojų integracijos, analizuojant įvairių kultūrų panašumus ir skirtumus¹⁷.

¹⁴ M. B o r g o l t e, Die Erfindung der europäischen Gesellschaft. Marc Bloch und die deutsche Verfassungsgeschichte seiner Zeit, *Marc Bloch. Historiker und Widerstandskämpfer*, hrsg. von P. Schöttler, Frankfurt am Main-New York, 1999, S. 171–194; M. B o r g o l t e, „Europa ein christliches Land“. Religion als Weltstifterin im Mittelalter?, *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, Bd. 48, 2000, S. 1061–1077.

¹⁵ Pagrindimą žr.: M. B o r g o l t e, Mediävistik als vergleichende Geschichte Europas...

¹⁶ Žr. M. B o r g o l t e, Die Komposition Europas...

¹⁷ M. B o r g o l t e, Vor dem Ende der Nationalgeschichten? Chancen und Hindernisse für eine Geschichte Europas im Mittelalter, *Historische Zeitschrift*, Bd. 272, 2001, S. 561–596; M. B o r g o l t e, Mittelalterforschung und Postmoderne, *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, Bd. 43, 1995, S. 615–627.

Kartu su bendradarbiais pasirinkę europinę istoriją, mes joku būdu nenuvertiname universalaus istorinio palyginimo¹⁸. Vis dėlto manyčiau, kad mes, Europos istorikai, taigi ir mes, medievistai, turėtume moksliskai apmąstyti dabartinę mūsų kontinento, mūsų tiesioginės gyvenamosios erdvės transformaciją, kurios metu tautos ir nacionalinės valstybės akivaizdžiai siekia rasti sau vietą platesnėje bendrijoje. O svarbiausias mokslinis klausimas turėtų būti nukreiptas į specifines palyginimo galimybes, išryškinant tiek istorinio proceso ypatybes, tiek ir bendrybes.

Taigi pereinu prie savo antrojo klausimo: kokia Europa turi patekti į lyginamųjų medievistinių tyrimų akiratį ir kokios tyrimo problemos čia iškyla? Po to, kai nemažai medievistų išnagrinėjo šaltinių situaciją, šiuo metu galime gana tvirtai pasakyti, kad viduramžiai, ko gero, neturėjo aiškesnės savosios Europos sampratos¹⁹. Tiesa, egzistavo geografinė Europos, kaip vieno iš trijų kontinentų, samprata, o taip pat kartais nuo karto buvo perduodami su ja susiję iš antikos paveldėti mitai²⁰, tačiau diskusija apie priklausymo Europai ribas, tokia būdinga mūsų laikams, viduramžiais niekuomet nevyko. Kai kurias tradicijas tendencijas, kaip antai identifikaciją su Karolingų imperija arba su *christianitas*, mokslas galėjo atrasti tik suderinęs prieštarīgus šaltinių duomenis, o visų pirma apibendrinęs labai jau nevienalytę bendrąją medžiagą. Be to, Europos tapatinimas su Vakarų pasauliu, su Vakarų krikščionyste gali priartėti prie ideologinio konstatavimo; juk akivaizdu, kad tai atitinka įtakingą dabartinės politikos kryptį tapatinti Europą su lotyniškos krikščionybės arealu, tuo pačiu marginalizuojant ar net visai atskiriant nekatalikiškas ir nekrikščioniškas kultūras. Istorija, jei ji nori būti pripažįstama rimtu mokslu, turi nuolat atsispirti tokio

¹⁸ Apie tai žr.: M. B o r g o l t e, Otto Hintzes Lehre vom Feudalismus in kritischen Perspektiven des 20. Jahrhunderts, *Die Gegenwart des Feudalismus*, hrsg. von N. Fryde, P. Monnet und O. G. Oexle, Göttingen, 2002, S. 247–269.

¹⁹ Naujaisi darbai: K. O s c h e m a, Der Europa-Begriff im Hoch- und Spätmittelalter, *Jahrbuch für europäische Geschichte*, Bd. 2, 2001, S. 191–235; B. S c h n e i d m ü l l e r, Die mittelalterlichen Konstruktionen Europas, „*Europäische Geschichte*“ als historiographisches Problem, hrsg. von H. Duchhardt und A. Kunz, Mainz, 1997, S. 5–24; K. L e y s e r, Concepts of Europe in the Early and High Middle Ages, *Past and Present*, vol. 137, 1992, p. 25–47; R. H i e s t a n d, „Europa“ im Mittelalter – vom geographischen Begriff zur politischen Idee, *Europa – Begriff und Idee. Historische Streiflichter*, hrsg. von H. Hecker, Bonn, 1991, S. 33–48; B. K a r a g e o r g o s, Der Begriff Europa im Hoch- und Spätmittelalter, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, Bd. 48, 1992, S. 137–164; P. B u r k e, Did Europe Exist before 1700?, *History of European Ideas*, vol. 1, 1980, p. 21–29. Bendresnė problematika: W. S c h m a l e, Europäische Geschichte als historische Disziplin. Überlegungen zu einer „Europäistik“, *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, Bd. 46, 1998, S. 389–405; W. S c h m a l e, *Geschichte Europas*, Wien-Köln-Weimar, 2000.

²⁰ Žr. M. B o r g o l t e, Europas Geschichten und Troia, *Troia. Traum und Wirklichkeit*, hrsg. von Archäologisches Landesmuseum Baden-Württemberg u. a., Stuttgart, 2001, S. 190–203; M. B o r g o l t e, Historie und Mythos, *Könige in Aachen. Katalog der Ausstellung*, hrsg. von M. Kramp, Bd. 2, Mainz, 2000, S. 839–846.

pubūdžio jos tyrimų rezultatų instrumentalizavimo pavojui. Nors ji ir turi ieškoti atsakymų į dabarties klausimus, tačiau kartu privalo saugoti savo autonomiją, savarankiškai nustatydamą savo tyrimų strategijas ir įtvirtindama tų tyrimų rezultatus, nepaisant vyraujančių lūkesčių. Todėl aš pasisakau už tai, kad išeities taškas viduramžių Europos lyginamajai istoriografijai būtų visos geografinės Europos kultūrinė įvairovė²¹. Toks pasirinkimas atitinka mūsų laikų patirtį, kurią apibūdina heterogeninių kultūrinių įtakų persipynimas visose gyvenimo srityse ir visuotinis netikrumas, kiek Europos vienybė apskritai gali būti sukurta. Todėl ir istorijos mokslo dėmesio centre turėtų atsидurti ši akivaizdi Europos tarpkultūrinė įvairovė. Savo atviro tiriamojo proceso dėka istorija galėtų prisidėti prie Europos vienybės sukūrimo, lygiai kaip ir prie šios idėjos realizavimo ribų, o gal ir negalimybės ją įgyvendinti suvokimo.

Juo labiau, kad moksliniu požiūriu daug įdomiau ieškoti Europos vienybės jos istorijoje, o ne ją iš anksto numatyti ir tuo pačiu atsisakyti bešališkumo. Istorijos mokslas turi du metodus šiai vienovei patikrinti: santykių analizė ir palyginimas. Tautų, valstybių ir kultūrų tarpusavio sąveika šiame mus dominančiame europiniame kontekste tik tuomet yra reikšminga, jeigu jos metu atsiskleidžia vykstantys kultūriniai mainai ir prisitakymo keliai. Tuo tarpu lyginamųjų tyrimų užduotis siekia dar toliau: jie leidžia pademonstruoti kultūrinę giminystę net ir ten, kur bendra kilmė ir tarpusavio įtaka yra nežinoma arba mažai tikėtina, o kultūrinės skirtybės liudytų pasirengimo suprasti ir priimti svetimas įtakas stoka. Kitaip, negu santykių istorijos, komparatyvinis tyrimas leidžia atlikti be galo daug su analogizavimu ir atskyrimu susijusių mąstymo eksperimentų. Suvokiant kitioniškumą, galima naujai nušviesti žinomą vienalaikiškumą, o tai savo ruožtu skatins peržiūrėti sąlygas bei aplinkybes, kuriomis jis susiformavo. Todėl su europinės istorijos pagalba kiekvieną atskirą istoriją galima suvokti iš naujo.

Lyginamoji Europos istorija yra priklausoma nuo tautinių istoriografijų ir kitų specialiųjų istorinių disciplinų įdirbio; ji išskyla šalia senų ir laiko patikrintų istoriografijos formų kaip nauja ir bendresnė prieiga²². Tiesa, ji negali tiesiog paprastai susieti viską, ką jai suteikia ligšiolinis istorijos mokslas. Atskirų tautinių istoriografijų šaltinių bazė, problematika, rezultatai, o nepaskutinėje vietoje ir pastangų intensyvumas yra tokie skirtingi, kad lyginamieji tyrimai, atsispyrę nuo šio pagrindo, daug ką turi pradėti iš naujo. Tačiau ir motininės istoriografijos savo ruožtu naudojasi lyginamųjų tyrimų pasiekimais. Mat sugretinus skirtingus metodus ir rezultatus gali išryškėti nepastebėtos tyrimų spragos, o taip pat, kas yra dar svarbiau, naujos perspektyvos, užgožtos lig tol vyravusių tradicijų. Europinės komparatyvistikos sėkmės prielaida, žinoma, yra intensyvėjantis tautinių istoriografijų dialogas. Tačiau

²¹ M. B o r g o l t e, Vor dem Ende der Nationalgeschichten?

²² Ten pat.

pasibaigus pokalbiams ir konferencijoms, kiekvienas istorikas savo lyginamuosius tyrimus turi atlikti pats. Joks klausimynas, kad ir kaip gerai jis būtų parengtas, negali garantuoti, kad net ir du specialistai, tiriantys savo šalių situaciją, galiausiai pateiks rezultatus, įgalinančius patenkinamą lyginamąją analizę. Todėl reikia pasakyti visiškai aiškiai: europinės lyginamosios istorijos projektas žlugs, jei jis remsis tik dalinių atskirų studijų sinteze. Tie istorikai, kurie nori šiai istorijai rimtai pasišvęsti, savo studijų objektą turi patys savarankiškai tirti mažiausiai dviejose šalyse ar kultūrose. Europinė istorija, susiejanti ir lyginanti du iki šiol skirtingai traktuotus dalykus, yra ištis naujas ir tik didelėmis pastangomis įveikiamas iššūkis mūsų mokslui. Ypač aktualios šiuo metu yra lyginamosios historiografijos metodais parašytos monografijos, galinčios tapti paradigminiu pavyzdžiu naujai mokslininkų kartai.

Savaime suprantama, europinė komparatyvistika kelia labai aukštus reikalavimus. Tik nedaugeliui kalbų mokymasis yra toks nesunkus dalykas kaip vienam mano bendradarbiui, šiuo metu mokančiam trylika kalbų ir galinčiam patikimai dirbti su senovės skandinavų, Pietų Prancūzijos ir Kastilijos, nekalbant jau apie klasikinės viduramžių kalbas, šaltiniais²³. Tokiems tyrimams būtini ir nemenki abstraktaus mąstymo sugebėjimai, domėjimasis teoriniais dalykais ir ryžtas daryti istorines išvadas. Tiesa, už šias nepaprastas pastangas laukia geras atlygis: įstabus ir visiškai naujas žvilgsnis į tariamai jau seniai pažintą viduramžių gyvenimą, o taip pat suvokimas, kad esi sunkaus, bet turbūt negrižtamo Europos europeizacijos proceso epicentre, t. y. prisidedi kuriant jos istorinę sąmonę.

Ypač svarbu yra skatinti transkultūrinį medievistų ugdymą. Ateityje mums bus reikalingi istorikės ir istorikai, kurie lotyniškų viduramžių istorijos studijas derins su bizantistikos, arabistikos, slavistikos ar judaikos studijomis. Deja, šiuo metu Vokietijos universitetuose esanti dalykų pasiūla ir pats mokymosi procesas niekaip neprišlida prie šių tarpdisciplininių inovacijų. Vis dėlto manyčiau, kad anksčiau ar vėliau prie glaudesnio išvardintų specialybių bendradarbiavimo bus pereita jau vien dėl to, kad tokia kooperacija atvers viduramžius tiriančioms disciplinoms geresnes išgyvenimo perspektyvas XXI a.²⁴

Dabar mano trečiasis ir paskutinis klausimas: kokie yra šių dienų Europos lyginamosios medievistikos pasiekimai? Mano atsakymai čia neišvengiamai bus itin fragmentiški ir subjektyvūs, kadangi dar nėra susiformavusi jokia aiški tyrimų tradicija. Kita vertus, šis specifinis medievistinių studijų laukas kol kas dar nėra neapžvelgiamas²⁵.

²³ Žr. kol kas: J. R ü d i g e r, *Aristokraten und Poeten. Die Grammatik einer Mentalität im tolosanischen Hochmittelalter (Europa im Mittelalter. Abhandlungen und Beiträge zur historischen Komparatistik Bd. 4)*, Berlin, 2001.

²⁴ *Unaufhebbare Pluralität der Kulturen?*

²⁵ M. B o r g o l t e, *Europa entdeckt seine Vielfalt 1050–1250* (sk. 4.2.1).

Aptariant nacionalines viduramžius tyrinėjančias istoriografijas, krinta į akis tai, kaip mažai komparatyvistškai dirbama Prancūzijoje. Nors Marco Blocho 1927 m. pasisakymas už lyginamąją europinių visuomenių istoriją yra visuotinai žinomas ir mielai cituojamas²⁶, Jacquesui Le Goffui prieš keletą metų teko apgailėstauti, kad net Analų mokykla šia iniciatyva nepasėkė²⁷. Vokietijoje iki pat Antrojo pasaulinio karo dominavo lyginamoji santvarkos istorija (*vergleichende Verfassungsgeschichte*). Čia galima prisiminti tokius vardus kaip Otto von Gierke, Otto Hintze, Maxas Weberis ir Percy Ernstas Schrammas²⁸. Totalitarinės sistemos įsigalėjimas VDR iš vienos pusės, ir stipresnė orientacija į socialinius mokslus VFR iš kitos, lėmė tai, kad ši tyrimų šaka nudžiūvo. Septintajame dešimtmetyje pasirodė Dietricho Kurze'o socialinės istorijos tyrimas apie „klebonų rinkimus viduramžiais“²⁹. Tiesa, šį parapijos apsisprendimo instrumentą, kuris prieštaravo vyskupų siekiams, D. Kurze'as tyrinėjo tik katalikiškos Europos kontekste; analogiškos išsamesnės studijos, skirtos kunigų padėčiai Bizantijos imperijoje arba, kalbant plačiau, stačiatikių pasaulyje aptarti, tuomet nebuvo, nėra jos ir šiandien. Šis tyrimas buvo skirtas visai viduramžių epochai ir, be Romos-Vokietijos imperijos, apėmė Skandinaviją, Vidurio Rytų Europos šalis, t. y. Vengriją, Čekiją, Lenkiją ir Vokiečių ordino valstybę, bei Vakarų Europos kraštus, t. y. Angliją, Prancūziją ir Ispaniją. Be abejo, šios teritorijos buvo ištirtos skirtingu lygiu, todėl ir D. Kurze'o rezultatai daugiausia priklausė nuo specialiųjų tyrimų įdirbio. Kiti lyginamieji tyrimai vokiečių istoriografijoje, sekant Mitteiso ir O. Hintze'o tradicija, buvo sutelkti ties feodalizmo ir leninės sistemos paplitimo problema, netgi visuotinės istorijos rėmuose³⁰, kita tokių tyrimų dalis, įkvėpta M. Weberio, analizavo miestų komunų judėjimus³¹.

²⁶ M. B l o c h, Pour une histoire comparée des sociétés européennes, *Revue des synthèses historique*, 1928, t. 46; vok. vert.: M. B l o c h, Für eine vergleichende Geschichtsbetrachtung der europäischen Gesellschaften, *Alles Gewordene hat Geschichte*, hrsg. von M. Middell und S. Sammler, Leipzig, 1994, S. 121–167.

²⁷ J. L e G o f f, Der Appetit auf Geschichte, *P. Chaunu, G. Duby, J. Le Goff, M. Perrot, Leben mit der Geschichte*, hrsg. von P. Nora, Frankfurt am Main, 1989, S. 158.

²⁸ E. P i t z, Leistungen und Aufgaben der vergleichenden Verfassungsgeschichte, *Mittelalterforschung nach der Wende 1989*, hrsg. von M. Borgolte (*Historische Zeitschrift. Beihefte NF Bd. 20*), München, 1995, S. 143–175.

²⁹ D. K u r z e, *Pfarrerwahlen im Mittelalter. Ein Beitrag zur Geschichte der Gemeinde und des Niederkirchenwesens*, Köln-Graz, 1966.

³⁰ Žr. M. B o r g o l t e, Otto Hintzes Lehre vom Feudalismus...; M. B o r g o l t e, Feudalismus. Die marxistische Lehre vom Mittelalter und die westliche Geschichtswissenschaft, *Zeitschrift für historische Forschung*, Bd. 25, 1998, S. 245–260. Tarptautinės diskusijos: *Les féodalités*, ed. E. Bour-nazel et J.-P. Poly, Paris, 1998; *Structures féodales et féodalisme dans l'occident méditerranéen (X–XIII siècles)*, Rome, 1980 (ed. 2); S. G a w l a s, Die Probleme des Lehnwesens und des Feudalismus aus polnischer Sicht, *Das europäische Mittelalter...*, S. 97–123.

³¹ Žr. K. S c h u l z, „Denn sie lieben die Freiheit so sehr...“ *Kommunale Aufstände und Entstehung des europäischen Bürgertums im Hochmittelalter*, Darmstadt, 1995 (2. Aufl.);

Europinės istorijos tyrimus pastaruoju metu įdomiai plėtoja Skandinavijos medievistika. Danų istorikas Tore Nybergas neseniai pademonstravo, kad diachroniškai lyginant ankstyvąjį ir vėlyvąjį Skandinavijos viduramžių periodą, reikia atsisakyti vystymosi idėjos: „nebus įmanoma lyginti, jei ir toliau laikysimės minties, kad vėlyvieji viduramžiai „išsivystė“ iš ankstyvųjų viduramžių, o Reformacija – iš vėlyvųjų viduramžių. Per pastaruosius keturiasdešimt metų tarp istorikų ir archeologų susiklostė sutarimas, kad reikia pripažinti abiejų epochų savarankiškumą ir autonomiją. Pavyzdžiui, šiandien jokiam vikingų laikų arba ankstyvųjų viduramžių kapinyną tiriančiam archeologui nešaus į galvą savo išvadas analogijos būdu perkelti į vėlyvuosius viduramžius. Taip pat ir XV a. bažnytinę valstiečių tapybą studijuojantis meno istorikas gerai suvokia, kad romaniniame mene ir skulptūroje vyravo visiškai kita paveiklo ir sakralinio vaizdavimo samprata, todėl jo tyrimo rezultatų neįmanoma tiesioginiai pritaikyti XI a. tapybos atžvilgiu“³². Norvegijos Bergene dirbantis Sverre Bagge jau kurį laiką lygina Skandinavijos politines struktūras ir vietinę istoriografiją su analogiškais reiškiniais likusioje Europoje³³. Šiuo metu jis Bergene kuria „Center of Excellence“, kuriame bus tyrinėjama Šiaurės šalių ir centrinių kontinento valstybių tarpusavio sąveika³⁴.

Vidurio Rytų ir Rytų Europos istoriografijos po istorinio lūžio Europoje, laimei, nebando apsiriboti vietinių nacionalinių tradicijų akcentavimu, kas žlugus komunistinio internacionalizmo viešpatavimui būtų visai suprantama. Priešingai, daugelis medievistų stengiasi nustatyti savo šalių vietą Europos istorijoje³⁵. Vidurio Rytų Europos bajorijos istorijos specialistai jau tuoj po lemtingų istorinių pokyčių suskato keistis tyrimų duomenimis ir savo problematiką derinti su Vakarų Europos tyrimų tradicija. Šiame vengrų, lenkų ir kroatų istorikų bendradarbiavime iškilusius sunkumus savo pranešime aptarė Jánosas M. Bakas³⁶. Nors galiausiai buvo susitelkta

G. Dilcher, *Bürgerrecht und Stadtverfassung im europäischen Mittelalter*, Köln-Weimar-Wien, 1996; *Die Okzidentale Stadt nach Max Weber. Zum Problem der Zugehörigkeit in Antike und Mittelalter (Historische Zeitschrift. Beihefte NF Bd. 17)*, hrsg. von Ch. Meier, München, 1994.

³² T. N y b e r g, *Frühes und spätes Mittelalter in Skandinavien – ein möglicher Vergleich?, Das europäische Mittelalter...*, S. 199.

³³ Žr. S. B a g g e, *Medieval Societies and Historiography*, ten pat, p. 223–247; S. B a g g e, *From Gang Leader to the Lord's Anointed Kingship in Sverris saga and Hákonar saga Hákonarsonar*, Odense, 1996; S. B a g g e, *The Political Thought of the King's Mirror (Medieval Scandinavia Supplements, vol. 3)*, Odense, 1987.

³⁴ Šio projekto darbinis pavadinimas: „Receiving, Importing or Producing Culture? Periphery and Culture in Medieval Europe“.

³⁵ Žr. taip pat: J. W. S e d l a r, *East Central Europe in the Middle Ages, 1000–1500*, Seattle-London, 1994.

³⁶ J. M. B a k, *Probleme einer vergleichenden Betrachtung mittelalterlicher Eliten*, *Das europäische Mittelalter...*, S. 49–64; J. M. B a k, *Schlufwort: Aufhebbare Schlagbäume zwischen Disziplinen, Unaufhebbare Pluralität der Kulturen?*, S. 61–68.

tik ties dviem klausimais – vedybų strategijų ir klientelizmo, – projekto dalyviams sunkiai sekėsi atitrūkti nuo savo tiriamosios erdvės bei įprastų požiūrių ir pereiti prie palyginimo. M. Bakas taip pat atkreipė dėmesį į specifinę problemą, kurią buvo įvardijęs jau M. Blochas ir kuri ligi šiol nėra deramai reflektuota, t. y. į šaltinių kalbos ir tautinių istoriografijų leksikos ir terminijos variantiškumą³⁷. Tokių šaltinių sąvokų kaip *genus* ir *generatio* reikšmė Vengrijos viduramžiais iš esmės pakito, kita vertus, tarkim, lenkų bajorijos atžvilgiu šios sąvokos buvo vartojamos dar kitaip. Be to, paaiškėjo, kad ir anglų kalba, kaip moderni mokslinė kalba, negali išspręsti skirtingos kilmės mokslininkų susikalbėjimo problemos. Pavyzdžiui, iškilo sunkumai „anglosaksų istorinėje praktikoje atsiradusiais žodžiais apibrėžti Vidurio Rytų Europos reiškinius, arba rasti prasmingus angliškų atitikmenis „dalykam“, kurių viduramžių Anglijoje (Škotijoje, Velse) apskritai nebuvo“³⁸. Sąvoka *comes*, vengriškai *ispán*, kuria apibūdinamas asmuo, vadovavęs karališkajam komitatui arba prižiūrėjęs girias, vargu ar gali būti perteikta angliškais žodžiais *sheriff* ar *shire*. Todėl M. Bakas, kaip jau anksčiau M. Blochas, ragino drauge su lyginamaisiais tyrimais sudarinėti ir žodyną, kuriame būtų įvertinti tiek laiko bei erdvės skirtumai, tiek vertimo į kitas kalbas problema.

Po 1989 m. lyginamaisiais istorijos tyrimais buvo susidomėta ir Maskvoje. Rusijos mokslų akademijoje dirbanti medievistų grupė, vadovaujama Aarono J. Gurevičiaus, komparatyvinėmis studijomis bando paskatinti Rytų artėjimo prie Vakarų procesą³⁹. Pasak A. J. Gurevičiaus, nėra kito kelio, kaip išgelbėti jo šalį ir visuomenę nuo katastrofos ir pradėti atgimimą: „Rusijos įsiliejimas į Europos civilizaciją (kaip kitaip įveikti krizę, neįsivaizduoju) neįmanomas neperimant pagrindinių jos vertybių“⁴⁰. Ypač sudėtinga yra viduramžių individo istorinės interpretacijos problema; kaip rašo A. J. Gurevičius: „norint suprasti Rytų Europos istorinės raidos ypatybes, reikia išsąmoninti, kad jos istorijoje nebuvo klasikinių antikos ir renesanso periodų (išskyrus gal renesansą Lenkijoje). Rusijos istorija paprastai skirstoma į senąją ir naująją. Todėl Vakarų Europos viduramžius tiesiogiai lyginti su Rusios istorija yra itin sunku“⁴¹.

³⁷ M. B l o c h, min. veik., p. 157, 159; O. G. O e x l e, Was deutschen Mediävisten an der französischen Mittelalterforschung interessieren muß, *Mittelalterforschung nach der Wende 1989*, S. 112, 116.

³⁸ J. M. B a k, min. veik., p. 63.

³⁹ Žr. S. L u c h i t s k a j a, min. veik.; M. P a r a m o n o v a, Familienkonflikt und Brudermord in der Wenzel-Hagiographie. Zwei Modelle des Martyriums, *Das europäische Mittelalter...*, S. 249–281.

⁴⁰ A. J. G u r j e w i t s c h, *Das Individuum im europäischen Mittelalter*, München, 1994, S. 12. [liet. vert.: A. G u r e v i č, *Individas viduramžių Europoje*, Vilnius, 1999, p. 11 (vertė D. Mitaitė) – vert. past.].

⁴¹ Ten pat, p. 13.

Socialinės istorijos tyrimų nuosmukis pastarųjų metų tarptautiniame istorijos moksle leido prisiminti ilgą laiką apleistas senas temas, pavyzdžiui, modernios valstybės susiformavimą viduramžiais⁴². Nepaprastai vertingą studiją šiuo klausimu 1990 m. paskelbė amerikiečių istorikas Jamesas Givenas⁴³. J. Givenas lygino Velso provincijos Gvinedo inkorporaciją į Anglijos karalystę XIII–XIV a. su tuo pat metu vykusiu Pietų Prancūzijos Langedoko srities įjungimu į Kapetingų valdų sudėtį. Nors jis taip pat mėgino apibendrinti viduramžių valstybės ir visuomenės funkcionavimo ypatumus, vis dėlto jam pirmiausia rūpėjo ta pačia kryptimi vykstančių istorinių procesų variantiškumas. Jo pagrindinė išvada: tam tikroje visuomeninėje sistemoje egzistuoja daugybė būdų veikti, bet ne tiek jau daug raidos galimybių⁴⁴. Šis bandymas ypatingas ir įdomus visų pirma tuo, kad J. Givenas, kitaip nei M. Blochas, lygino ne kaimyninius ir tarpusavio veikiamus, bet vienas nuo kito izoliuotus politinius darinius ir socialines sistemas. Tyrimo rezultatai patvirtino skeptišką autoriaus nuostatą modernizacijos teorijos atžvilgiu. Viduramžių karalystės vystymasis jokių būdu neprivalėjęs neišvengiamai judėti modernios valstybės link; taip pat nesą jokių istorinių įrodymų, patvirtinančių tezę, kad centralizuota valdžia su jos diferencijuotomis, kompleksiškomis ir pajėgiomis veikti institucijomis visuomenei atneša kažką iš esmės geresnio, nei ikimodernių laikų menkai konsoliduotos bendruomenės. Yra neteisinga „challenge and response“ principo dvasia manyti, kad naujos užduotys visada sulaukia „teisingų“ valdžios ir administracijos atsakymų⁴⁵. Jei kur nors Šiaurės Vakarų Europoje ir egzistavo regionas, priartėjęs prie modernios valstybės politinės struktūros, tai tas regionas buvo Šiaurės Velso kunigaikštystė. Nepaisant to, nėra jokio pagrindo tvirtinti, kad ši vieninga politinė sistema būtų daug padariusi geresniam gyvenimui sukurti, o mažiausiai taip atrodė patiems Velso pavaldiniams. Velsiečių pasipriešinimą šiai jiems primestai politinei sistemai geriausiai iliustruoja XV a. pradžios sukilimas. Taigi ne išaugusi ir centralizuota valstybė savaime yra socialinis gėris, bet socialinių grupių interesus atitinkantys politiniai institutai ir struktūros.

Nenuostabu, kad transkultūrinių medievistinių tyrimų laukas plačiausiai driekiasi ten, kur kadaise kryžiuosiai krikščionių, islamo pasaulio ir žydų kultūrinės įtakos, t. y. Ispanijoje ir Pietų Italijoje⁴⁶. Jau daugiau kaip prieš du dešimtmečius pasirodė

⁴² M. B o r g o l t e, Otto Hintzes Lehre vom Feudalismus...; (su nuorodomis į literatūrą).

⁴³ J. G i v e n, *State and Society in Medieval Europe, Gwynned and Languedoc under Outside Rule*, Ithaca, New York-London, 1990.

⁴⁴ Ten pat, p. 12 ir t.

⁴⁵ Žr. ten pat, p. 256–258.

⁴⁶ Apie Pietų Italiją žr., pvz., H. H o u b e n, Möglichkeiten und Grenzen religiöser Toleranz im normanisch-staufischen Königreich Sizilien, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, Bd. 50, 1994, S. 159–198.

pavyzdinis amerikiečių istoriko Thomo F. Glicko veikalas apie kultūrinės visų trijų išvardytų konfesinių grupių tarpusavio sąveikas ankstyvųjų ir brandžiųjų viduramžių Ispanijoje⁴⁷. Tačiau visai neseniai deramo dėmesio sulaukė dar vienas daugiאתninis ir daugiakonfesinis regionas, o būtent Vengrija tarp 1000 ir 1300 metų⁴⁸. Mūsų institutas kitų metų pradžioje rengia tarptautinę ir tarpdisciplininę konferenciją dar vienai specialiai problemai aptarti – fundacijų vaidmeniui viduramžių katalikų, stačiatikių, žydų ir musulmonų visuomenėse⁴⁹. Vienas Berlyno istorikas, kuris yra tiek europinių viduramžių, tiek islamo pasaulio žinovas, šiuo metu rašo monografiją apie musulmonų fundacijų sampratą, atsižvelgdamas į problematiką, davusią gerus rezultatus tyrinėjant katalikiškus viduramžius⁵⁰.

Nepaisant šiuo metu jau egzistuojančių išpūdingų Europos lyginamosios medicinos pavyzdžių, vis dar trūksta įtikinamų platesnių istoriografinių aprašymų. Išimtis – neseniai pasirodęs Berlyno medievisto Ernsto Pitzo veikalas apie „Viduržemio jūros regiono tarp Atlanto ir Indijos vandenynų istoriją 270–812 metais“⁵¹. Kaip parodė E. Pitzo tyrimas, ankstyvųjų viduramžių pasaulį suformavo trys Viduržemio jūros regione susidariusios kultūros: krikščioniškai transformuotas graikų ir romėnų palikimas bei, nuo VII ir VIII a., islamas. Tas, kas nenorės pasitenkinti tiesmuku Vakarų pasaulio tapatinimu su Karolingų imperija arba Europos kontinentu, o vietoj to savęs paklaus, ar Andalūzija ir Sicilija su jų musulmoniška praeitimi ir Balkanų pusiasalis bei dalis Rytų Europos su jų bizantiška praeitimi priklauso Europai, negalės ir Bizantijos bei Osmanų imperijų atskirti Bosforo sąsiauriu, o senąjį vakarų arabų pasaulį atriboti prie Gibraltaro, juo labiau, jei jis per viduramžius žvelgs iki pat nūdienos: „jis turės ieškoti atsakymo į klausimą, ar antikinės, aplink Viduržemio jūrą išsidėsčiusios pasaulio dalies vienybė nepergyveno Romos imperijos žlugimo, ar ji savo pėdsakų nepaliko trijų kultūrų, pakeitusių šią imperiją viduramžiais, pamatuose“⁵². Remdamasis šiomis prielaidomis, E. Pitzas išdėstė istorinę me-

⁴⁷ Th. F. Glick, *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages*, Princeton, New Jersey, 1979.

⁴⁸ N. Berend, *At the Gate of Christendom. Jews, Muslims and 'Pagans' in Medieval Hungary, c. 1000-c. 1300*, Cambridge, 2001.

⁴⁹ Plg.: M. Borgeolte, *Von der Geschichte des Stiftungsrechts zur Geschichte der Stiftungen*, H. Liermann, *Handbuch des Stiftungsrechts. Bd. 1: Geschichte des Stiftungsrechts*, Neuausgabe von A. von Campenhausen und Ch. Mecking, Tübingen, 2002.

⁵⁰ Žr. kol kas: J. Pahlitzsch, *The Concern for Spiritual Salvation and Memoria in Islamic Public Endowments in Jerusalem (XII–XVI C.) as Compared to the Concepts of Christendom, Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras*, ed. U. Vermeulen and J. van Steenberg, vol. 3, Leuven, 2001, p. 329–344.

⁵¹ E. Pitz, *Die griechisch-römische Ökumene und die drei Kulturen des Mittelalters. Geschichte des mediterranen Weltteils zwischen Atlantik und Indischem Ozean 270-812 (Europa im Mittelalter. Abhandlungen und Beiträge zur historischen Komparatistik Bd. 3)*, Berlin, 2001.

⁵² Ten pat, p. 543.

džiaga, aprėpiančią pusę tūkstantmečio, didžiausią dėmesį skirdamas, viena vertus, platiems migracijų, kultūrinių mainų ir valstybių susidarymo procesams, kita vertus, įvairių tautų ūkininkavimo būdams, religijoms ir „valstybinėms struktūroms“, t. y. reiškiniams, kurie ypač tinka lyginamosioms studijoms. Tokių tyrimų dėka turėtų išryškėti tam tikri priežastiniai ryšiai atskirų tautų, valstybių ir kultūrų istorijose, o lyginamosios analizės požiūriu susiejus atskirus pasakojimus, turėtų rasti bendroji istorija kaip tikrai vientisas objektas. Kaip pažymi E. Pitzas, istoriniam lyginamajam tyrimui reikia kelti dvejopą užduotį: „visų pirma jis turėtų pagrįsti daugybės bendrų ir skirtingų interesų vienovę, o antra, paaiškinti kultūrų įvairovę, remiantis ta laisvės samprata, kuri žmonėms leidžia neišvengiamus interesų konfliktus pažaboti tikėjimu, papročiais, teise ir santvarka“⁵³. Šioje vietoje, kaip man regis, yra paliestas esminis kiekvienos istorinės komparatyvistikos motyvas: gyvenimo įvairovę suvokiantis žmogus skatina svajones apie geresnę ateitį ir atveria kelią *conditio humana* pokyčiams.

Iš vokiečių kalbos vertė Rimvydas Petrauskas

THE STATE AND PERSPECTIVE OF COMPARATIVE EUROPEAN MEDIEVAL STUDIES

Summary

MICHAEL B O R G O L T E

The Author seeks the answer to 3 questions. First: why is a comparative history of the Middle Ages necessary in general and why European instead of, say, a universal comparative study? It is impossible using methodology to establish essential differences between a comparison in global and European frameworks. In the initial instance of a historical study, usually some one European cultural phenomenon is related to corresponding non-European community phenomena. But this trans-cultural comparison is also relevant within European frameworks if the study is not limited to the Catholic part of Europe. The selection between a universal and European comparison can hardly be measured using measurements for the use of knowledge; this selection can only be made through a value decision. European historians, and consequently medievalists, should scientifically reflect on the present-day transformation of the European continent, during which the nations and national states are clearly seeking to find their place in the wider community. The most

⁵³ Ten pat, p. 541.

important scientific question should be directed towards specific comparative possibilities, revealing both the special and the general features of the historical process.

Second question: which Europe should be the subject of comparative medievalistic research and what problems does this pose? In the Middle Ages, no clearer distinctive concept of Europe probably existed; no discussion about Europe's borders, as is characteristic of our times, ever occurred in the Middle Ages. Europe's identification with the Western world and Western Christianity can approach an ideological statement. It is obvious that this conforms to the influential direction of modern policy to identify Europe with the range of Latin Christianity, thus marginalising or even completely dissociating non-Catholic and non-Christian cultures. Therefore the starting point for the comparative historiography of Medieval Europe should be the cultural diversity of all geographic Europe.

In answering the third question: what are the recent achievements of comparative European Medievalistics, it has been shown that it is unavoidable that the answers here will be especially fragmentary and subjective because no clear research tradition has yet been formed. However, there are a number of individual works, in which the material of the history of Europe's lands and regions and their Catholic, Orthodox, Jewish, and Muslim communities are compared. An Institute of Medieval European Comparative History was founded in 1998 at Humboldt University Berlin, where international conferences and symposiums devoted to European history are organised and a special series of books is published.

Gauta 2003 m. birželio mėn.

Michaelis B o r g o l t e (g. 1948 m.). Humboltų universiteto Berlyne profesorius, šio universiteto Lyginamosios Europos viduramžių istorijos katedros vadovas. Tyrinėja Vokietijos viduramžių istoriją, teoriškai grindžia Europos viduramžių istorijos lyginamuosius tyrimus, skelbia šios krypties tyrinėjimus.